

NAFO er verdens største atferdsanalytisk forening: om *anvendt* atferdsanalyse i Norge og USA

Spesialpsykolog Tor Jenssen

Dr.psychol., spes.klin.psyk.
Bleiker behandlingssenter 1370 Asker og
Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo

Amerikanerne er imponert over atferdsanalysen i Norge!

Muligens ikke over at NAFO har i underkant av 1000 medlemmer eller at NAFOs årlige seminar og årsmøte på Storefjell samler over 600 personer. I amerikansk målestokk er dette peanuts—den årlige kongressen for the International Association for Behavior Analysis (ABA) har over 2000 deltakere. Men når vi forteller de om Norges folketall og deretter at medlemstallet i Norge er verdens største (the BIGGEST in the WORLD)—ja endog større enn amerikans—da blir de påfallende store i øynene. Vi tolker dette og deres utsagn av typen Really!?!?! Oh Jesus!!! WOW—is that so???!?!? som beundring og ekte verdsetting av noe som faktisk er verdens største (i et lite land).

Amerikanerne er imponert og forundret over å høre det faktum at NAFO feiret 25 års jubileum i 1998. ABA fylte nemlig ikke 25 før i 1999!!

Amerikanerne er muligens ikke imponert over det faglige nivået innen norsk atferdsanalyse. Dette har minst to grunner: for det første verken leser eller snakker de amerikanske atferdsanalytikere norsk, og for det andre er det relativt lite som skrives av norske atferdsanalytikere om norsk forskning i internasjonal (engelskspråklig) faglitteratur. Mange ledende amerikanske atferdsanalytikere har imidlertid vært i Norge som foredragsholdere på NAFO, universitet og høyskoler. De er imponert både over det faglige nivået og det de har sett av anvendt atferdsanalyse på ulike institusjoner og behandlingssentra.

Og alle kjenner den mest kjente av innvandrerne i våre kretser: Drammen/Hokksunds egen Ole Ivar Løvaas. Han utvandret fra Norge på slutten av 1950 årene og har både markedsført norske røtter med sensasjonelt gode behandlingsresultater i arbeid med de «gærneste unga» de med en «hel røys av atferd vet

du», dvs barn med infantil autisme eller barneschizofreni som det het den gang. Løvaas har også en usedvanlig omfattende skriftlig produksjon med dokumentasjon av forskningsresultatene og sikre sleivspark mot all kvasivitenskapelig psykologisme omkring påstander om at det er de kalde mødrene som gir opphav til autisme hos barna sine.

De første nordmenn (foruten Løvaas) som deltok på ABA var trolig en gruppe bestående av så prominente personer som Willy-Tore Mørch, Per Schioldborg, samt Carl Erik og Solveig Grenness. De besøkte både Løvaas i Los Angeles og ABA kongressen en gang på 80-tallet. Siden denne første (noen tidligere ?) deltakelsen var det kun Mørch av denne kvartetten som fortsatte å reise på ABA. Man kan da selvfølgelig spekulere på hvilke forsterkende kontingenser og stimuli som fanget Mørchs deltakelse, og hvilke som bidro til seleksjon av slik atferd hos han, mens de andre tre aldri reiste tilbake til den kongressen?

Første gang jeg deltok på ABA var kongressen i Nashville, Tennessee i 1990. Jeg dro dit via Los Angeles (hos Løvaas selvfølgelig) sammen med den samme Mørch og en nordmann som vi hentet i Lawrence, Kansas—nemlig Svein Eikeseth. Sistnevnte holdt på med doktorgradsstudiet hos professor Don Baer i Kansas og hadde studert hos Løvaas først. I Kansas etablerte Eikeseth et tidlig intervensjonsprogram for barn med autisme etter Løvaas-modellen. (Det hører også med at han forlot Norge som vernepleier og medarbeider på BA-prosjektet til Mørch tre-fire år tidligere. De gangene han var i hjemlandet satt både han og jeg på Mørchs kontor hvor vi ble oppdratt i et faglig miljø som vektla både anvendt atferdsanalyse, effektmåling og forskning.)

I de senere år har NAFO hatt en hel kontingent av norske deltakere på ABA. Dette har også imponert amerikanerne. Det både de og vi innser er at vi nordmenn ikke har noe og skamme oss over når det gjelder faglig nivå. Forskjellen ligger mer på en større bredde i USA, dvs flere meget dyktige steder, samt flere med spisskompetanse innen teoridiskusjon, forskning, behandling og utdanning.

Ledende amerikanske atferdsanalytikere som har besøkt Norge

Burhus Fredrik *Skinner* selvsagt.

Donald *Baer*, Robert *Peterson*, Jay *Birnbrauer*, Elsie *Pinkston*, Mark *Durand*, Sigrid *Glenn*.

Mange har vært i kontakt med forsterkningsbetingelser som har ledet til flere besøk: Ole Ivar *Løvaas*, Charles *Catania*, Murray og Lisa *Sidman*, Patricia *Krantz* og Lynn *McClannaban*, Stephen *Luce*, samt Richard *Fox* som var æresgjest ved NAFOs 25 års jubileum i 1998.

Anvendt atferdsanalyse i USA

The Journal of Applied Behavior Analysis (*JABA*) utkom første gang i 1968. Montrose Wolf var første redaktør av tidsskriftet. Donald M. Baer, Montrose M. Wolf og Todd R. Risley skrev den klassiske artikkelen: «Some current dimensions of applied behavior analysis» (*JABA*, 1, 91-97). Det er en av flittigst siterte artikler innen *anvendt* atferdsanalyse.

The Association for Behavior Analysis (ABA) ble stiftet i 1974. Donald Baer fikk sin Award for Distinguished Service to Behavior Analysis i 1997. Montrose Wolf fikk sin Award på ABA i mai 1998. Han har bidratt med «Teaching Family» modellen, hvor barn med ulike problemer bor og behandles hos et terapeut par, samt «Achievement Place» modellen. Wolf takket Jack Michael som sin læremester og viktigste utfordrer faglig. Michael hadde rett etter krigen et prosjekt hvor sykepleiere i et psykiatrisk sykehus ble instruert i hvordan de skulle arbeide med sine pasienter. Tilnærmingene var selvfølgelig basert på funn i eksperimenter med dyr i laboratorier. Effektene av ulike behandlingsnyanser ble formodentlig målt på pasientenes fram/tilbakegang.

ABA har hatt presidenter som Baer, Catania, Foxx, Glenn, m.fl. I 1998 fikk ABA den første ikke-amerikanske president: Masaya Sato fra Japan.

Hva menes med «anvendt» atferdsanalyse?

Skinner utførte en serie laboratoriestudier hvor han forsøkte å videreutvikle kunnskap om reflekser. I hans doktoravhandling (*The Behavior of Organisms*, 1938) beskrev han sine funn og klargjorde at det meste av vår atferd ikke er reflekser men “operant” atferd. Han varierte betingelsene i laboratoriet systematisk og avdekket nye *lovmessigheter om atferd*, bl.a. at atferd *forsterkes* eller *reduseres*/straffes av konsekvenser, og at presentasjon av bestemte stimuli forut for responsene ledet til fenomenet diskriminasjon. Hvis han varierte forholdet mellom responsene og forsterkerne (*forsterkningskjema*) viste det seg at responsraten varierte i frekvens, samt at ved ulike forsterkningskjema ble atferd mer eller mindre resistent mot utslokking (*ekstinksjon*).

Slike funn ble analysert grundig og fulgt opp av en rekke nye forskningsspørsmål og forskere. Man utviklet en teknologi for eksperimentell analyse av atferd, samt et begrepsapparat som bidro til å bevege seg ut av laboratoriene. Man begynte så smått å anvende de atferdsanalytiske begreper, prinsipper og lovmessigheter i forsøk på å hjelpe folk til et bedre liv, eller redusere folks problemer. Dette utviklet seg til den vidtfavnende retning innen behandling og samfunnstilrettelegging som kalles *anvendt* atferdsanalyse.

Hva med det europeiske atferdsanalysemiljøet?

I Europa har vi hatt en stor forening som het The European Association for Behaviour Therapy (EABT) med deltakere fra mange land. (Vi har også the European Association for the Experimental Analysis of Behavior. Sistnevnte er i vekst og har kongresser med mange norske deltakere.) Tradisjonelt har EABT hatt innslag av klassisk atferdsterapi (jfr Wolpe) og mer eller mindre kognitiv atferdsterapi. På kongressene ble man således presentert for sammenlikninger mellom medikamentell terapi, atferdsterapi, og kognitiv atferdsterapi. Ikke sjelden ble de rangert som hhv nummer 3, 2 og 1 på pallen for de beste terapiene. Det kan for uinnvidde være problematisk å oppfatte forskjellen på de to utgavene av atferdsterapi, bortsett fra at det i begrepet kognitiv i den sammenheng ligger en mulighet til å samtale med pasientene, og muligens mer vekt på å arrangere betingelser for å endre atferd i den andre? Andelen psykiatere og leger er trolig

mye større enn psykologandelen i EABT enn i ABA og NAFO. Norges radikalbehaviorister og NAFO har i en årrekke vært EABT sin grimme ælling, som har vokst opp og blitt til Europas største og vakreste forsamling av atferdsanalytikere, d.e. *anvendt* atferdsanalyse.

I september 1990 ble EABT-kongressen avholdt i Paris. Hovedtema var spørsmålet om «Which Psychoterapies in 2000?». Den nyvalgte presidenten Irene Ostrich lot en invitert psykoanalytiker åpne siste debattforum med et foredrag som diskuterte muligheter for å omforene den psykoanalytiske og den kognitiv atferdsterapeutiske tradisjon. Det kom forslag om nærmere tilknytning til The European Association of Cognitive Therapy. I den sammenheng bør nevnes at Arne Brekstad, på vegne av NAFO, i en årrekke hadde arbeidet utrettelig for at EABT skulle holde seg på sitt skjøre fundament innen radikalbehaviorisme og anvendt atferdsanalyse. Ostrich ble valgt som president på bekostning av Brekstad det året.

B. F. Skinner døde i august 1990, dvs rett før EABT i Paris. Dette triste faktum ble ikke nevnt i det hele tatt på kongressen, hverken som en minnestund, et spontant seminar, eller i form av en spontan nekrolog. Undertegnede var sjokkert da jeg under den siste plenumsdiskusjonen om psykoterapi forsto at Skinners minne ikke kom til å bli hedret der heller. Jeg tok da ordet og holdt et refsende innlegg hvor jeg beklaget dette på det sterkeste. Mange nakker ble bøyd og mange så beskjemet ned på sine hender med ett. Jeg hadde nylig vært på ABA i Nashville, Tennessee, sammen med 1,300 høyst oppegående radikalbehaviorister. I juli var Per Holth, Erik Arntsen, Tor Bekkevold og jeg i Boston for å besøke Skinner. Det var ingen som åpnet døren. Han var antagelig på sykehus for sin ukentlige utskifting av blodet sitt (han hadde leukemi).

I 1991 sto NAFO som arrangør av EABT. Kongressen ble avholdt i Oslo. Vi hadde som målsetting å minne om våre historiske røtter og hadde invitert så prominente personer som Don Baer, Charles Catania, Murray Sidman, m.fl. Jeg var tilfeldigvis medlem i the Scientific Committee det året og vi håpet at det skulle være mulig å bygge opp igjen fundamentet til den demningen som kunne regulere flodbølgen av kognitivt tomprat. Men akk—det er vanskelig (umulig?) å stanse teorisme med empiriske data.

EABT skiftet navn til EABCT, d.e. European Association for Behaviour and *Cognitive* Therapy. (Sic!). Om noen få år har denne forsamlingen antageligvis fjernet den brysomme «B» også, slik at navnet gjenspeiler medlemmenes interesser.

NAFO er nå utmeldt av EABCT, og innmeldt i ABA.

ABA vokser og NAFO vokser. Det er påfallende likhetstrekk mellom både utviklingen og tema som tas opp på kongressene. Begge har en kombinasjon av bredde og mangfold av problemstillinger, dybde i de teoretiske analysene, solide røtter innen anvendt atferdsanalyse, og databasert empiri, både innen behandlingsforskning og atferdsanalyse generelt. NAFO har i mindre grad enn ABA ivare tatt bredden innen eksperimentell atferdsanalyse.

Hva kan forklare den usedvanlig positive utviklingen innen anvendt atferdsanalyse i Norge?

Bortsett fra det generelle faktum at Norge som oljenasjon er i en sjelden økonomisk oppgang, ser vi også andre karakteristiske trekk. Framveksten kan muligens forstås som en utmerket utvikling av behaviorisme og atferdsanalytisk basert behandling, dvs en dialektikk mellom teori og praksis. Vi har vært forunt å ha et universitetsmiljø som gjorde det mulig for meget gode atferdsanalytikere å undervise studenter i den mest avanserte og oppdaterte forskningen. Arne Brekstad er den som har vært mest sentral læremester for de senere generasjoner av atferdsanalytikere og terapeuter i Norge. Han har i omlag 30 år brakt inn den unike kombinasjonen av det nyeste innen forskning og teori, samtidig som han både selv arbeidet direkte i det praktiske behandlingsfeltet og veiledet folk som arbeidet klinisk. En usedvanlig kombinasjon på et psykologisk institutt.

På syttitallet underviste Carl Erik Grennes på sosialklinisk retning ved UiO, med Catanias «Learning» som pensum. John Arne Farsethå holdt kurs over sentrale teoretiske problemstillinger, som f.eks Skinners tankekors «Are theories of learning necessary?», og Premack's prinsipp. Arild Karlsen hadde «filmseminaret» med en type praktisk dokumentasjon som revolusjonerte undertegnede oppfattelse av årsaksforståelse innen psykologi.

Forløperen til NAFO het Norsk Atferdsterapeutisk forening og ble stiftet i 1973 med Kjell Haaseth som første leder. Dette var en forening med A- og B-medlemskap, hvor psykologene/ akademikerne hadde A-medlemskap og utgjorde omlag 10% av medlemsmassen. Jon Arne Farsethå bidro gjennom aktiv lobbyvirksomhet til at navnet ble endret til Forum for Anvendt Atferdsanalyse (FANA), dvs en betegnelse som bedre dekket det de 90% av medlemmene faktisk drev med. Veivalget man den gang foretok er antageligvis en av de viktigste grunnene til at NAFO har den størrelsen og praktiske basis som vi ser i dag. NAFO seminaret er nå en institusjon som er et årvisst bidrag til opplæring av nye fagfolk og miljøarbeidere i praktisk klinisk arbeid, samtidig som seminarene også har avanserte teoretiske temaer. Hvert år er det fullt på foredragene om innføring i (anvendt) atferdsanalyse av hovedsaklig nye deltakere.

ABA kongressene er store, med over 2,000 deltakere. De aller fleste deltagerne har, eller er i ferd med å ta, en doktorgrad. Det er imidlertid alltid innslag av psykologistudenter. Generelt kan vi se et motsatt bilde av NAFO seminarene. Der er flertallet miljøarbeidere med inntil tre-årig utdanning, men uten akademisk grad.

Vi kan gå videre med løftet hode!

Professor Donald Baer skriver i : «A Note on the International Sameness Behavior Analysis And Its Applications» (se s. 15 dette nummeret):

«Apparently Norway is unusual in teaching university students that psychology can be a natural science, or in teaching natural-science students that behavior is one of its subject matters—or both. Norwegians can be proud.»

Når selveste Don Baer—the grand old man in applied behavior analysis—skriver dette har vi all grunn til å løfte hodet, og fortsette i den retning vi går: Mot

stadig bedre anvendelse av atferdsanalyse i terapi, forskning og samfunns-tilrettelegging, med en «devotion to the rules of truth» (som Baer kaller det). Han beskriver almenne (natur-) vitenskapelige prinsipper: objektive, reliable og valide mål, eksperimentelle design, replikaserbarhet, et utvalg variabler som representerer de problemstillinger eller effekter vi håper å lære mer om.

Med Jon Arne Farsehås som leder går NAFO inn i år 2001 med mer realistisk behandlingsoptimisme enn noensinne og et konstruktivt selvkritisk blikk på radikalbehaviorisme og anvendt atferdsanalyse. Det er et sunnhetstegn i et levende fagmiljø.